

Gospodarka jednostek sektora non-profit w wybranych krajach OECD w latach 2002–2022 w świetle rachunków narodowych

Michał Bitner¹

Title: The economy of non-profit institutions in selected OECD countries from 2002 to 2022 in the light of national accounts

Słowa kluczowe: instytucje niekomercyjne świadczące usługi na rzecz gospodarstw domowych, rachunki narodowe, produkcja nierynkowa, struktura zasobów, transfery bieżące

Keywords: non-profit institutions serving households, national accounts, non-market output, resource structure, current transfers

Streszczenie: Przedmiotem opracowania jest prezentacja zjawisk zachodzących w gospodarce jednostek sektora non-profit świadczących usługi na rzecz gospodarstw domowych wybranych krajów OECD w świetle rachunków narodowych. W badaniu dokonano przeglądu sekwencji rachunków tego sektora w wybranych krajach i zidentyfikowano wielkości ekonomiczne, które w najbardziej syntetyczny sposób pozwalają na dokonanie porównań międzynarodowych. Analizie poddano w szczególności: jego znaczenie gospodarcze w poszczególnych krajach, stopień „komercyjnego zorientowania” sektora, strukturę zasobów („finansowania”) oraz strukturę ich wykorzystania („wydatków i kosztów”). Zwrócono uwagę na daleko idące różnice w systemie ekonomicznym sektora w poszczególnych krajach objętych badaniem.

Summary: The subject of the paper is the presentation of the phenomena occurring in the economy of the non-profit institutions serving households (NPISH) sector of selected OECD countries in the light of national accounts. The study reviews the sequence of accounts of the NPISH sector in selected

¹ Dr hab. Michał Bitner, adiunkt, Uniwersytet Warszawski, ORCID 0000-0002-3856-5141.

countries and identifies the economic quantities that most synthetically allow international comparisons. In particular, the following issues were analyzed: the economic importance of the NPISH sector in each country, the degree of "commercial orientation" of the NPISH sector, the resource structure ("financing") of the sector, and the structure of resource use ("expenses and costs"). Attention was drawn to the far-reaching differences in the NPISH economic system in the various countries covered by the study.

1. Wprowadzenie

O ile dane gromadzone w systemie rachunków narodowych od kilkadziesiąt lat stanowią podstawę analiz finansowych sektora przedsiębiorstw i – w pewnej mierze – gospodarstw domowych, a co najmniej od przyjęcia Traktatu z Maastricht² są międzynarodowym standardem dokonywania porównań zjawisk i procesów zachodzących w sektorze instytucji rządowych i samorządowych, o tyle były do tej pory stosunkowo rzadko wykorzystywane do przedstawienia i porównawczej analizy finansów sektora non-profit³. Opracowania poświęcone jednostkom non-profit w rachunkach narodowych mają przede wszystkim charakter metodologiczny⁴. Badanie

² Traktat o Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 191 z 29 lipca 1992 r., s. 1–112).

³ Zob. L.M. Salamon, S.W. Sokolowski, M. Haddock, H.S. Tice, *Portugal: Portugal's Nonprofit Sector in Comparative Context*, Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD 2012; rzadkie są także opracowania poświęcone analizie sektora NPISH w jednym kraju z wykorzystaniem informacji z rachunków narodowych; w tym zakresie zob. zwłaszcza T. Yamashita, *Prototype Account of Non-profit Institutions Serving Households in the United States, 1992–2019*, Paper prepared for the 36th IARIW Virtual General Conference, August 23–27, 2021.

⁴ Zob. np.: H.K. Anheier, L.M. Salamon, *Nonprofit Institutions and the 1993 System of National Accounts*, „Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project” 1998, nr 25; A. Messina, S. Riccioni, *The Economic Account of Nonprofit Institutions Serving Households. Towards the construction of a satellite account of the Nonprofit Sector in Italy*, 15th Voorburg Group Meeting on Service Statistics, Madrid, 18–22 September 2000; A. Kumar,

wypełnia tę lukę, prezentując na podstawie rachunków narodowych zjawiska zachodzące w gospodarce sektora non-profit albo – ściślej – sektora instytucji niekomercyjnych świadczących usługi na rzecz gospodarstw domowych⁵.

Analizą objęto sektor instytucji niekomercyjnych świadczących usługi na rzecz gospodarstw domowych (NPISH⁶) w wybranych krajach członkowskich Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), w tym w większości krajów należących do Unii Europejskiej (UE). Kraje te różnią się stopniem rozwoju społeczno-gospodarczego, reprezentują różne – choć oparte na rzymskiej tradycji antycznej – kultury prawne, a odmienność doświadczeń historycznych zaważyła na zróżnicowaniu znaczenia, struktur i dynamiki tzw. sektora non-profit. Zarazem w każdym z tych krajów skuteczność funkcjonowania władz statystycznych gwarantuje wysoki poziom rzetelności gromadzonych danych.

W badaniu dokonano przeglądu sekwencji rachunków sektora NPISH w wybranych krajach i na tej podstawie zidentyfikowano kilka wielkości ekonomicznych, które – jak się wydaje – w najbardziej syntetyczny i klarowny sposób pozwalają na dokonanie porównań dostarczających szczególnie istotnych informacji. Znaczenie gospodarcze sektora NPISH w poszczególnych krajach ustalono na podstawie udziału jego produkcji (P1) i wartości dodanej brutto (B1G) odpowiednio w całej produkcji oraz w całej wartości dodanej wytworzonej na terytorium gospodarczym poszczególnych krajów. W celu pełniejszego zobrazowania dynamiki zmian znaczenia NPISH rozszerzono czasowy horyzont analizy na lata 2002–2022⁷. Wiel-

R. Singh, N. Kumar, *Coverage of NPISH in National Accounts – Some Issues*, „Journal of Income and Wealth” 2012, t. 34 (1); J. Martin, J. Franklin, *Fuller Measures of Output, Input and Productivity in the NonProfit Sector: A Proof of Concept for the United Kingdom*, „International Productivity Monitor” 2023, nr 44.

⁵ Taka nazwa odpowiada konwencji terminologicznej rachunków narodowych.

⁶ Akronim nazwy sektora w języku angielskim: *non-profit institutions serving households*.

⁷ Do roku 2022 ze względu na dostępność danych.

kości ujęte na rachunku produkcji i rachunku tworzenia dochodu posłużyły także do zbadania stopnia „komercyjnego zorientowania” sektora NPISH – w tym celu wykorzystano udział nadwyżki operacyjnej (B2G-B3G) w wartości dodanej brutto sektora oraz stosunek produkcji rynkowej (P11) do produkcji nierynkowej (P13). Strukturę finansowania sektora ustalono z wyodrębnieniem, oprócz produkcji rynkowej, także dochodów z własności (P4) oraz różnych transferów bieżących (D75) i transferów kapitałowych (D9). W strukturze wykorzystania zasobów wyszczególniono natomiast m.in.: spożycie indywidualne (P3), społeczne transfery w naturze (D63), tworzenie majątku trwałego brutto (P51) oraz podatki bieżące (D5) i kapitałowe (D91).

2. Instytucje non-profit w rachunkach narodowych

System rachunków narodowych (SNA 2008⁸) oraz europejski system rachunków (ESA 2010⁹) definiują instytucje non-profit jako podmioty prawne albo społeczne (tzn. pozbawione prawnych gwarancji samodzielności, ale traktowane jako odrębne przez społeczeństwo, co może mieć miejsce w krajach rozwijających się¹⁰), utworzone w celu wytwarzania dóbr i usług, których status uniemożliwia im funkcjonowanie jako źródła dochodu, zysku lub innej postaci nadwyżki finansowej dla jednostek tworzących je, kontrolujących

⁸ European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations, World Bank, *System of National Accounts 2008*, New York 2009.

⁹ European Union, *European System of Accounts. ESA 2010*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2013.

¹⁰ Określeniu „kraje rozwijające się” można zarzucić zimnowojenną proveniencję, niemniej jest ono wciąż używane zarówno w SNA 2008, jak i w ESA 2010.

albo finansujących¹¹. W praktyce osiągają zyski albo generują straty, ale ich statuty lub innego rodzaju akty tworzące wykluczają podział nadwyżek między różne jednostki instytucjonalne, w szczególności ich członków¹² (stąd określenie non-profit). Tworzone są w różnych celach przez gospodarstwa domowe¹³, przedsiębiorstwa oraz jednostki sektora rządowego: niektóre po to, by świadczyć usługi na rzecz tworzących je jednostek, inne po to, by dostarczać dóbr i usług osobom potrzebującym, jeszcze inne mogą świadczyć usługi opieki zdrowotnej albo edukacyjne odpłatnie, ale nie w celu osiągnięcia zysku. Zarządzanie takimi jednostkami powierzane jest zazwyczaj grupie osób lub komitetom wykonawczym powoływanym przez większość członków. Często jednak osoby te lub komitety w celu bieżącego zarządzania zatrudniają odpowiednich pracowników. W niektórych krajach instytucje non-profit objęte są preferencjami podatkowymi, ale nie jest to traktowane jako atrybutywna cecha w rachunkach narodowych.

Niektóre instytucje non-profit funkcjonują jako tzw. producenci rynkowi, tzn. podmioty sprzedające większość produkcji (wyrobów lub usług) po cenach ekonomicznie znaczących, czyli wywierających znaczący wpływ na ilość dóbr, które producenci chcą wytworzyć, a kupujący – nabyć. Producentami rynkowymi mogą być

¹¹ Koncepcja NPISH w obydwu systemach, tj. SNA 2008 i ESA 2010, jest taka sama. Ze względu na objęcie badaniem także krajów nienależących do Unii Europejskiej przedstawiona w podrozdziale charakterystyka tego sektora z punktu widzenia rachunków narodowych została oparta na SNA, pkt 4.83–4.93 (s. 72–74).

¹² Uwaga dotyczy jednostek, w przypadku których uzasadnione jest mówienie o członkach; w przypadku jednostek nieposiadających członków chodzi o wykluczenie podziału nadwyżek finansowych między podmioty kontrolujące te jednostki (w sensie ekonomicznym) lub zarządzające nimi.

¹³ Jednostkami instytucjonalnymi w systemach rachunków narodowych są gospodarstwa domowe, a nie tworzące je osoby. Osoba może być jednostką instytucjonalną o tyle, o ile tworzy jednoosobowe gospodarstwo domowe. Stąd wynika konwencja terminologiczna rachunków narodowych o tworzeniu instytucji non-profit przez gospodarstwa domowe.